

УДК 371.134

Наталія СИСКО,
кандидат психологічних наук, Інститут педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України, м. Київ

МОБІЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ЯК ОДНА З УМОВ ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

Автором статті проаналізовано дефініцію “мобільність”. Встановлено, що вагомості набуває проблема академічної мобільності. Уведено авторське визначення поняття “академічна мобільність викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти”. Наголошено, що для забезпечення академічної мобільності викладачів має бути створене та функціонувати відповідне фахово-освітнє середовище у мережевій післядипломній освіті за участю різних суб’єктів освітньої діяльності. Перспективними подальшими дослідженнями є визначення шляхів підвищення рівня готовності та здатності до професійної мобільності викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, академічна мобільність, викладач, заклад професійної (професійно-технічної) освіти, професійний розвиток, підвищення кваліфікації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток сучасного українського суспільства на основі принципово нових економічних, політичних і соціальних факторів, орієнтація України на загальноєвропейський ринок праці відбувається у процесі інформаційно-інноваційного розвитку світового співтовариства. За цих умов освіта стає

© Сиско Н.

основою підготовки висококваліфікованих робітників, які мають бути готовими до постійних оновлень, що відбуваються у соціально-економічному оточенні, бути здатними забезпечити конкурентоспроможність виробів і послуг, бути максимально компетентними і самостійними в реалізації і розширенні своїх знань.

У вересні 2017 року набула чинності у повному обсязі Угода про Асоціацію України з Європейським Союзом. Міжнародним документом передбачено синхронізацію усіх сфер соціально-економічного життя нашої країни з європейським простором. У цьому документі передбачено “здійснення заходів, спрямованих на активізацію обміну інформацією, практикою та досвідом для заохочення більш тісного співробітництва з метою розвитку систем професійно-технічної освіти та навчання, подальшого підвищення кваліфікації протягом трудової діяльності і життя, що відповідає реаліям в контексті змін на ринку праці, створення національних механізмів з метою покращення прозорості та визнання кваліфікацій та компетенцій”.

Особистої уваги автори Угоди, враховуючи ситуацію на ринку праці у державах-членах та ЄС, приділили такій категорії, як “мобільність працівника”, яка реалізується в системі неперервної освіти [3].

Цим актуальним питанням приділяється увага в нормативній базі України. Важливою складовою неперервної освіти впродовж життя є освіта дорослих, що набуває дедалі більшого значення в європейському та світовому просторі. Вперше у новому Законі України “Про освіту”, що набув чинності у вересні 2017 року, та який дозволяє провести глибинні перетворення у освіті нашої держави, статтею 18 проголошується освіта дорослих, як невід’ємна складова національної системи освіти. Складниками освіти дорослих визначено післядипломну освіту, професійне навчання працівників, курси перепідготовки, підвищення кваліфікації, безперервний професійний розвиток та будь-які інші складники, запропоновані суб’єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою.

Прийняттю цієї норми закону передувала розробка доктором педагогічних наук Л. Лук’яною Концепції освіти дорослих в Україні [4].

13 вересня 2017 року у Міністерстві освіти і науки України відбулося засідання круглого столу “Законодавче забезпечення розвитку освіти дорослих в Україні”, на якому було презентовано наукову працю Л. Лук’янової “Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід” [5], яке містить аналіз законодавчого забезпечення освіти дорослих 23 країн світу. За результатом засідання круглого столу розпочалася робота над проектом Закону України “Про освіту дорослих”, у якому чільне місце посідає законодавче та нормативно-правове вирішення проблеми професійного розвитку викладачів закладів освіти, у т. ч. професійної (професійно-технічної).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Мобільність фахівців є предметом вивчення філософії, соціології, економіки, психології, педагогіки, інших наук та має місце у різних сферах життєдіяльності людини. Аналіз феномену “мобільність” генерує такі поняття, як “трудова мобільність”, “соціальна мобільність”, “професійна мобільність”, “академічна мобільність”, “кар’єрна мобільність”, “академічна мобільність”, “європейська мобільність”, “культурна мобільність”.

Різні аспекти проблеми мобільності досліджували науковці К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Б. Барбер, Р. Бендікс, О. Білик, П. Блау, Г. Вайзер, Д. Голдторп, Р. Громова, В. Данюк, Ю. Дворецька, К. Девіс, О. Дункан, Е. Дюркгейм, І. Зимня, Е. Зеєр, Л. Кансузян, Є. Клімов, О. Леонтєв, С. Липсет, Н.Ничкало, О. Лівшин, М. Пряжников, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе О. Щербак та інші.

В українській педагогічній науці дослідження проблеми мобільності розпочалося з праці Є. Іванченко (2005 р.) за темою “Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах”. У наступні роки науковці Л. Сушенцева [9], І. Хом’юк [11], І. Герасимова [2] здійснили науково-педагогічні дослідження з цієї проблематики на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук.

Мета статті здійснити аналіз феномену “мобільність” у нормативних документах та наукових працях, проаналізувати мобільність

викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти у процесі їх професійного розвитку та підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Великий тлумачний словник трактує поняття мобільність як “здатність до швидкого пересування, здатність швидко орієнтуватися в ситуації, знаходити потрібні форми діяльності” [1, с. 534].

Звернемося до систематизації тлумачень поняття мобільності, наведених І. Герасимовою, яка розглядає її, по-перше – як процес, а по-друге – як особисту якість. У соціально-економічному вимірі дослідниця характеризує цей феномен як готовність і здатність адаптуватися до умов ринку праці, що змінюється. У професіологічному вимірі – це швидке та успішне опанування нової техніки, технології в межах однієї професії, статусні переміщення в просторі професійної ієрархії, оволодіння суміжними й новими професіями. Щодо педагогічної інноватики, науковець її визначає як діяльність для створення й використання нововведень в освіті [2].

З огляду на тему нашого дослідження зупинимось на тлумаченні феномену “мобільність” цього поняття у професійній педагогіці.

Словник “Професійна освіта” поняття “мобільність професійна” (від лат. *mobilis*) трактує як “здатність швидко змінювати вид праці, переключатися на іншу діяльність у зв’язку із змінами техніки і технології виробництва. Мобільність професійна виявляється у володінні системою узагальнених прийомів професійної праці та застосуванні їх для успішного виконання будь-якого завдання на суміжних за технологією ділянках виробництва. Вона передбачає високий ступінь розвитку узагальнених професійних знань, а також готовність до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання виробничо-технічних завдань” [7].

Це означення, більшою мірою стосується кваліфікованих робітників, які здобувають кваліфікацію в системі професійної (професійно-технічної) освіти, та які мають бути готовими до швидкого реагування на зміни у технологіях та техніках сучасного та перспективного виробництва, адаптуватися до швидкозмінних вимог ринку праці через набуття нових компетентностей, кваліфікацій, переква-

ліфікування у системі формальної, неформальної та інформальної освіти.

Такого професійно мобільного кваліфікованого робітника зможе підготувати компетентний педагог, який вирізняється високим професіоналізмом, швидкою адаптованістю до нових соціально-економічних умов, інноваційних змін у певній галузі виробництва, інтенсивного розвитку технологій і техніки, здатністю до саморозвитку, навчання і перенавчання, оволодіння новітніми педагогічними та інформаційними технологіями, опановування нових професійно-педагогічних компетентностей.

Отже, викладач закладу професійно (професійно-технічної) освіти має відповідати сучасним вимогам, бути професійно мобільним. Йому має бути притаманне прагнення до пізнання та опанування інновацій, що з'являються у виробництві та психолого-педагогічній науці і практиці професійної освіти.

У зв'язку з цим актуальності набуває проблема вмотивованості викладача закладу професійно (професійно-технічної) освіти до власного професійного розвитку та підвищення кваліфікації, до опанування новими компетентностями, які необхідні для успішної професійно-педагогічної діяльності.

Науковці Л. Сушенцева, Л. Дольнікова, Г. Шевчук наголошують, що “сьогодні глибокого дослідження вимагає нове педагогічне явище – “педагогічна мобільність”, яке науковці характеризують як “здатність педагога організувати співдіяльність з іншими суб'єктами освітнього процесу (учнями, їх батьками, колегами, адміністрацією) відповідно до мети і завдань сучасної концепції освіти, цінностей світової, вітчизняної, регіональної і національної культури, реалізуючи свою соціокультурну і соціально-професійну компетентність, у тому числі в процесі осмислення і прогнозування результатів суб'єкт – суб'єктної взаємодії, яку педагог організовує” [8]. Дослідники зазначають, що професійна мобільність як частина соціальної мобільності може бути представлена вертикальними і горизонтальними сходами в становленні кар'єри. При цьому вертикальна педагогічна мобільність неможлива без таких якостей педагога, як гнучкість, здатність розмір-

ковувати, рефлексувати, приймати активну соціальну позицію, це рух по адміністративних сходах у галузі освіти, а горизонтальна мобільність – це рух по підвищенню професійної майстерності, визнаної і оціненої соціумом [8].

Погоджуючись з положеннями у дослідженнях Л. Сушенцевої, Л. Дольнікової і Г. Шевчук щодо педагогічної мобільності педагога, зазначимо, що в силу зростаючої потреби педагогів у власному професійному розвитку та підвищенні кваліфікації, набутті нових професійно-педагогічних компетентностей відповідно до інновацій у виробництві та професійній педагогіці, все більшої вагомості набуває проблема академічної мобільності викладачів професійної (професійно-технічної) освіти.

У своїй праці Л. Сушенцева зазначає, що академічна мобільність – це один із найважливіших аспектів інтеграції української освіти у міжнародний освітній простір, це складний і багатогранний процес інтелектуального просування, обміну науковим і культурним потенціалом, ресурсами, технологіями навчання у особистому та професійному розвитку [10, с. 34].

На нашу думку, академічну мобільність викладача закладу професійно (професійно-технічної) освіти, як певний інтеграційний процес у системі неперервної післядипломної освіти, варто розглядати у різних аспектах.

З точки зору психології – академічна мобільність викладача пов'язується з його мотиваційною структурою, прагненням до самоактуалізації, самореалізації та самовираження як “Я”-особистості; когнітивний аспект характеризується реалізацією освітніх потреб викладача; у кар'єрному аспекті – з суспільним визнанням його професійності, просуванням за кваліфікаційними категоріями, педагогічними званнями, посадами, соціальним статусом; у економічному – з підвищенням рівня заробітної плати, його матеріального благополуччя.

Зазначимо, що академічна мобільність викладача взаємозалежна з такими поняттями, як “професійний розвиток”, “підвищення кваліфікації”, “педагогічна ініціатива”, “відповідальність”, “мережеве навчання”, “неперервна освіта”, “навчання впродовж життя”, “освіта

дорослих”, “академічна добросесність”, “академічні свободи”, “справедливе та об’єктивне оцінювання результатів навчання”, “атестація та сертифікація педагогів”.

Аналіз джерельної бази та власний практичний досвід дає підстави сформулювати авторське бачення поняття “академічна мобільність” викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти.

Під академічною мобільністю викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти ми розуміємо його потребу та здатність забезпечувати власний професійний розвиток у системі формальної, неформальної та інформальної освіти впродовж професійної діяльності на засадах вільного вибору освітніх програм, індивідуальної освітньої траєкторії, форм навчання, закладів освіти, установ та організацій, інших суб’єктів, які здійснюють підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що завершується справедливим та об’єктивним оцінюванням результатів його навчання з подальшою атестацією, сертифікацією та дає можливість здійснювати педагогічну діяльність на підставі встановленої кваліфікаційної категорії, присвоєного педагогічного звання, в тому числі й в інших закладах освіти.

Новоприйнятий закон “Про освіту” вводить нову форму здобуття освіти – мережеву. Це спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається за участю різних суб’єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах [3].

Отже, академічна мобільність викладача є інтеграційним особистісним утворенням, яке зумовлює участь педагога у різноманітних навчальних програмах, у мережевій освіті, з метою власного професійного розвитку та підвищення кваліфікації. При цьому академічна мобільність великою мірою зумовлена освітніми потребами викладачів у інноваціях, оскільки вони виступають інструментом професійного розвитку.

Як зазначає Л. Лук’янова, під освітньою потребою розуміється стан суб’єкта в освітньому просторі, який виявляється і як інтенція, що визначається диспозицією суб’єкта в полі освітніх послуг, і як суб’єктивне прагнення до знань, умінь і навичок [6, с. 361].

На нашу думку, це особистісне утворення може бути продуктивним, якщо ґрунтується на відповідній ціннісній основі й узгоджується з особистою потребою у власному розвитку професійно-педагогічної компетентності та усвідомленим сприйняттям програмних цілей навчального закладу, а також розвитку професійно важливих якостей.

Успішний професійний розвиток та підвищення кваліфікації викладача впродовж його професійної кар'єри можливий за умови вмотивованості до задоволення власних освітніх потреб у системі неперервної освіти та наявності відповідного дієвого фахово-освітнього середовища.

З метою вивчення проблеми професійного розвитку та підвищення кваліфікації викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, їх мобільності необхідним є проведення досліджень вмотивованості та здатності педагогів до неперервного професійного розвитку; вивчення найбільш прийнятних освітніх траєкторій та форм підвищення кваліфікації (у навчальному закладі, на регіональному, всеукраїнському або міжнародному рівнях); періодичність курсового підвищення кваліфікації; володіння інформацією про мережу закладів, виробничих підприємств та організацій, які надають можливість підвищувати професійно-педагогічну компетентність.

Висновки. Для забезпечення академічної мобільності викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти має бути створене та функціонувати відповідне фахово-освітнє середовище у мережівій післядипломній освіті за участю різних суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Перспективними подальшими дослідженнями у цьому напрямі є визначення шляхів підвищення рівня готовності та здатності до професійної мобільності викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.

2. Герасимова І. Г. Теоретико-методологічні засади формування професійної мобільності майбутніх фахівців аграрної сфери : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 "Теорія і методика проф. освіти" / Герасимова Ірина Геннадіївна ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Київ, 2016. – 40 с.
3. Закон України "Про освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>
4. Концепція освіти дорослих в Україні / укл. Лук'янова Л. Б. – Ніжин : ПП Лисенко М., 2011. – 24 с.
5. Лук'янова Л. Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід / Лариса Лук'янова ; Українська Асоціація освіти дорослих. – Київ : ТОВ "ДКС-Центр", 2017. – 147 с.
6. Лук'янова Л. Освітні потреби дорослої людини – основа функціонування освітнього середовища // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць. Випуск 5. / за ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. – Львів : ЛДУ БЖД, 20017. – С. 358 – 364.
7. Професійна освіта: словник : навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с.
8. Сушенцева Л. Професійна мобільність педагога як умова його конкурентоздатності на сучасному ринку освітніх послуг / Л. Сушенцева, Г. Шевчук, Л. Дольнікова // Молодь і ринок. – 2016. – № 5. – С. 6–12. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2016_5_3
9. Сушенцева Л. Л. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Сушенцева Лілія Леонідівна ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – К., 2012. – 44 с.
10. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Лілія Леонідівна Сушенцева ; за ред. Н. Г. Ничкало ; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 439 с.
11. Хом'юк І. В. Система формування професійної мобільності майбутніх інженерів машинобудівної галузі : автореферат дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / І. В. Хом'юк ; Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2012. – 38 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Красильникова Г. В.

Сыско Н. Н. Мобильность преподавателей заведений профессионального (профессионально-технического) образования как одна из условий их профессионального развития

Автором статьи проанализирована дефиниция “мобильность”. Установлено, что весомости приобретает проблема академической мобильности. Введено авторское определение понятия “академическая мобильность преподавателя учреждения профессионального (профессионально-технического) образования”. Отмечено, что для обеспечения академической мобильности преподавателей должна быть создана и функционировать соответствующая профессионально-образовательная среда в сетевом последипломном образовании с участием различных субъектов образовательной деятельности. Перспективными исследованиями является определение путей повышения уровня готовности и способности к профессиональной мобильности преподавателей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования.

Ключевые слова: *мобильность, профессиональная мобильность, академическая мобильность, преподаватель, заведение профессионального (профессионально-технического) образования, профессиональное развитие, повышение квалификации.*

Sysko N. Professional (Vocational) Education Institutions Teachers' Mobility as one of the Conditions for their Professional Development

The author of the article analyzes the definition of “mobility” based on the analysis of scientific research. Installed that, owing to the growing needs of the teacher from professional and vocational education in their own professional development and qualification development, the acquisition of new vocational and pedagogical competencies in line with innovations in production and professional pedagogy, the problem of academic mobility becomes more and more important. According to the author, the academic mobility of a teacher from professional (vocational) education as a certain integration process in system of continuous postgraduate education is inter-

dependent with such concepts as “professional development”, “pedagogical initiative”, “responsibility”, “Network learning”, “continuing education”, “life-long learning”, “adult education”, “academic integrity”, “academic freedom”, “fair and objective evaluation of learning outcomes”, “teachers’ attestation and certification”. Based on the analysis and synthesis introduced the author’s definition of the concept “Academic mobility of the teacher of professional (vocational) education institution” is introduced. Under the academic mobility of the teacher of professional (vocational) education institution, the author understands his need and ability to provide his own professional development in the system of formal, informal and informational education during professional activity based on a free choice of educational programs, individual educational trajectory, forms of education, educational institutions, institutions and organizations, other subjects, which carry out the training of pedagogical workers, culminating in a fair and objective assessment training results, followed by attestation, certification and enables to carry out educational activities based on prescribed qualification category assigned to educational titles, including at other educational institutions. It is substantiated that in order to ensure academic mobility of teachers from professional (vocational) education establishments, an appropriate professional-educational environment in the networked post-graduate education with the participation of various subjects of educational activity interacting on a contractual basis should be created and functioning. Promising further researches in this direction, the author considers the definition of ways to increase the level of readiness and the ability to professional mobility of teachers from professional (vocational) education institutions.

Keywords: *mobility, professional mobility, academic mobility, teacher, institution of professional (vocational) education, professional development, certification training.*